

BRENNPUNKT

Myter om arbeidsløshet

En av de mest seiglivede myter i norsk politikk har vært at Johan Nygaardsvolds arbeiderpartiregjerings, som overtok i 1935, skapte full sysselsetting.

Det lyktes å rotfeste den historieoppfatning at partiets valgkampslagord fra 1933, «Hele folket i arbeid», ble virkelig gjort gjennom en ny økonomisk politikk, etterat borgerlig politikk hadde skapt mellomkrigstidens massearbeidsløshet.

Virkeligheten var annerledes. Verdensdepressjonen etter krakket i 1929 mistet sitt knugende grep etterhvert. Hitlers maktovertagelse i 1933 medvirket til en internasjonal opprustningskonjunktur, som førte til sterkt øket aktivitet i norske eksportnæringer. Omslaget til ny oppgang var forlenget inntrådt da Bondepartiet i 1935 gikk sammen med Arbeiderpartiet for å overlate regjeringmakten til det. Men det tar alltid tid fra oppgangkongjunktoren begynner for folk flest merke en avgjørende bedring. Derfor fikk Arbeiderpartiet æren for at arbeidsløsheten sank i de første årene etter maktskiftet.

Men arbeidsløsheten begynte å stige igjen i 1938. Det var først under krigen den forsvant som alvorlig sosialt problem. Inntrykket av den økonomiske oppgangen under Nygaardsvold var likevel så sterkt at det var psykologisk grobunn for myten om at det var regjeringsskiftet i 1935 som skapte en ny tid for arbeidssakerne.

Oppgangstid

Efterkrigstiden ble en langvarig oppgangstid i hele den vestlige verden. Massiv amerikansk støtte til gjenreisningen, rask økning i produktivitet og frigjøring av handelen mellom landene stimulerer til øket produksjon og full

Valgplakat fra 1930-årene. — Det er en seiglivet myte at det var Johan Nygaardsvolds Ap-regjering som skapte full sysselsetting, skriver tidligere statsminister Kåre Willoch.

sysselsetting. Regjeringen Gerhardsen var først skeptisk til den frie handelen, men Norge fikk store fordeler av den.

Arbeiderpartiet hadde regjeringsansvaret praktisk talt uavbrutt frem til 1965, og innkasserte æren for at de gode tidene i verden gjorde det forholdsvis enkelt å unngå arbeidsløshet i Norge. Troen på at myndighetene kunne sikre sysselsettingen ble så sterk at retten til arbeide fikk sin egen

paragraf i Grunnloven, i 1954. Derved styrket politikerne den ønsketenkning at det ikke var så farlig om pressgrupper drev opp kostnader og tvang frem bestemmelser som svekket konkurransevnen, fordi en god regjering likevel kunne sørge for at det ikke førte til arbeidsløshet.

Men etter den dramatiske stigningen i oljeprisene i 1970-årene ble de fleste land igjen rammet av arbeidsløshet,

som de ikke har fått bukt med siden. Arbeiderpartiet hadde da fått regjeringmakten igjen. Det møtte truselen om høyere arbeidsløshet med sterkt øket offentlig støtte til truede arbeidsplasser og øket sysselsetting i stat, fylker og kommuner. Resultatet ble sterkere kostnadsstigning, tap av markedsandeler for norsk næringsliv og en drastisk stigning i Norges gjeld til utlandet. Men man slapp massearbeidsløshet — inntil videre.

Overgangstid

Det ble etterhvert klart at denne politikken ikke kunne fortsettes, fordi den ville føre til så sterk kostnadsstigning at store deler av vårt konkurranseutsatte næringsliv ville bli ruinert, og gjelden til utlandet ville bli for stor. Men overgang til mer realistisk politikk måtte føre til arbeidsløshet i en overgangstid. Arbeidsløsheten var med andre ord bare utsatt, med midler som svekket konkurransevnen og dermed forsterket problemene senere. Da arbeidsløsheten begynte å stige i 1982, hadde Høyre overtatt regjeringssvaret. Problemene på arbeidsmarkedet ble da brukt som bekræftelse på at bare Arbeiderpartiet kunne sikre full sysselsetting.

Foran valget i 1985 lovet Arbeiderpartiet å «reduere ledigheten til under 30 000», uansett varslede problemer i landets økonomi. Den registrerte ledigheten ble faktisk redusert til bare litt over dette nivået før den borgerlige regjeringen måtte gå av i 1986. Medregnet personer «på tiltak» var det da 67 000 som var uten arbeide. Men ved utløpet av den perioden som valgløftet gjaldt for, var 144 000 uten arbeide. Det var langt flere enn noen gang tidligere etter krigen.

Mot denne bakgrunn var det overraskende at Arbeiderpartiet enda en gang lanserte latteriske forespøilinger, ved tilsagnet høsten 1990 om å skape 30 000 flere arbeidsplasser enn man trodde det ville bli der-

som Syse-regjeringen fikk fortsatte. Dette tilsvaret har jo vist seg like villedende som valgløftet fra 1985. Etter dette er vel myten om at noe parti kan garantere full sysselsetting, endelig død.

En annen myte lever videre likevel, nemlig at Norge er bedre enn andre land når det gjelder å bekjempe ledigheten. Men tross alle de arbeidsplassene som betales med oljepenger, er den reelle arbeidsløsheten i Norge neppe særlig forskjellig fra andre lands. Statistikken forteller riktignok at ledigheten er mindre hos oss. Men det skyldes bl.a. at man i Norge gir så mange uføretrygd i stedet for arbeidsløshetsstrygd.

Kampen mot arbeidsløsheten kan bli mer realistisk når de politiske mytene om den omsider blir borte. Det finnes eksempler på at det går an. Men det krever at vi blir langt mer konkurransedyktige, og gjør det mer lønnsomt å ta initiativ.

Høye kostnader

Vier dessverre kommet meget kortere på denne veien enn mange kommentarer kan gi inntrykk av. Beregninger over lønnskostnader i industrien viser at Norges konkurransevnen fremdeles er svakere enn i 1986. Til tross for at levestandarden i Norge bare er midt i forhold til andre land i Europa, er de totale lønnskostnader i industrien mer enn 20 prosent høyere hos oss enn gjennomsnittet for våre handelspartnere. De høye kostnadene skyldes blant annet at arbeidslivet må bære utgiftene til offentlige budsjetter som nå er forholdsvis større i Norge enn i nær sagt alle andre land. Det trengs målbeviste tiltak mot dårlig effektivitet og pengesløsning overalt hvor slukt finnes, for å bringe oss opp til en konkurransevnen som gjør det mulig å øke den sysselsettingen som ikke blir borte når oljeinntektene synker igjen.

KÅRE WILLOCH